

Tschuettas – chatschaders da notg silenzius

■ **Las tschuettas (Strigiformes) furman in urden entaifer la classa dals utschels. Quest urden cumpiglia radund 200 spezias ed è derasà en tut il mund; en l'Europa vivan 13 spezias da tschuettas.** Entaifer las tschuettas vegnan differenziadas las duas famiglias da las tschuettas veladas (Tytonidae) e da las tschuettas per propi (Strigidae). Da las ovg tschuettas derasadas en Svizra appartegna be la tschuetta velada (Tyto alba) a l'emprima famiglia. Las ulteriuras appartegnan mintgina ad in agen gener entaifer la famiglia da las tschuettas per propi. Malgrà che quai na fa betg part da la sistematica biologica, èsi usità en la lingua populara da differenziar entaifer questa famiglia tranter «piv» (tudestg «Eule») e «tschuetta» (tudestg «Kauz»). La segunda grupp cumpiglia spezias ch'èn plitost pitschnas e da cumparsa bratga.

Oriundamain eran las tschuettas vegnidas attribuidas a l'urden dals utschels da preda. Ins fascheva lura la differenza tranter utschels da preda activs da di ed utschels da preda activs da notg. Ma gia en il 19avel tschientaner han ins realisà che las tschuettas n'èn betg parentadas pli stretg cun ils utschels da preda ed ha perquai furmà in agen urden.

Caracteristicas da las tschuettas

Chatschaders da notg

Ins pudess prest pensar che tschuettas ed utschels da preda sco il girun da mieurs lavurian intenziunadamain en squadras che sa barattan giu per ir a chatscha da ruiders e da mammals pli gronds. Las tschuettas van a chatscha la notg cur ch'igl è stgier e quiet; tschertas tschuettas èn er activas durant il di. Ils utschels da preda na san dentant betg ir a chatscha la notg.

Plimas silenziusas

Cun lur alas lomas e sfranzladas pon las tschuettas sglar senza far canera. Las alas avertas paran dad esser pailusas; en vardad sa tracti dals urs dentads da las plimas che rumpian il current da l'aria e reduceschan la ramur dal sgol. Uschia na

Piv grond cun ils tshofs da plimas marcants ed ils eglis mellen oranschs. FOTO: JSR / PIXELIO

pon ils animalets da preda betg udir la tschuetta che s'avischina. Er las plimas che cuvran las chommas ed ils pes da quasi tut las tschuettas reduceschan la ramur dal sgol, cur ch'ellas s'avischinan ad ina preda.

Eglis da chatschader

Tschuettas vesan fitg bain en il stgier. Ils eglis guardan quasi dal tut enavant. L'utschè vesa uschia cun mintga egl quai ch'è davant el. Ils eglis permettan ultra da quai da calcular exactamain las distanzas. Questa caratteristica partan las tschuettas cun ils utschels da preda; ils utschels che vegnan sezs persequitads han percenter ils eglis da la vart e vesan uschia en tut las direziuns.

Ils utschels na pon en general betg mover ils eglis uschè bain sco la plipart dals auters animals. La tschuetta po volver ils eglis per maximal dus grads. Quai è fitg pauc cumpareglia cun ils 100 grads da l'uman. Ils utschels cumpenseschan quest dischavantag cun lur culiez ch'els pon volver enturn ed enturn.

Ureglias spustadas

Per pudair ir a chatscha la notg basegnan las tschuettas er ureglias fitg finas. Las tschuettas n'han betg ureglias exteriuras. Tschertas spezias, sco il piv nanin, han bain tshofs da plimas che sumeglian ureglias; quels n'han dentant nagina

funziun d'udida, mabain servan ad accentuar la mimica en il contact social. Las fatschas grondas da las tschuettas retschaivan ils suns sco in'ureglia e dirigan quels vers il schumber a l'intern da la chavazza. Las duas ureglias da la tschuetta èn levamain spustadas en il chau. L'utschè retschaiva pia il medem sun cun in'ureglia in pau pli baud che cun l'autra. El po uschia localisar exactamain sia preda.

Nutrimint

La tschuetta sa nutrescha da pitschens animalets sco mieurs, utschels, raunas e luschards ch'ella tschiffa cun sias griffas gizzas. Ella sgola senza far ramurs sur prada e largias in il guaud. Tuttenina sa lascha ella crudar, tschivla ina giada, e la preda è tschiffada.

Las tschuettas ed ils utschels da preda n'han però betg dents e na pon betg mastgar lur vivonda. Els stgarpan perquai lur preda cun il pichel crutsch e las griffas u maglian quella entira. Quai vul dir ch'els traguttan ina gronda quantitat dad ossa, pail e plimas ch'els na pon betg digerir. Perquai rendan els tut quest material en furma da ballas cumpactas ina u duas giadas il di.

Ballas da stumi

La furma da questas ballas da stumi variescha d'in uschè a l'auter. Lur cuntegn mussa tge che l'utschè ha maglià. Per gronda part consistan ellas da pail da mieurs («fol»). Sch'ins separa cun precauziun las ballas, chatt'ins ossa, dents, griffas, plimas e parts da cuirass d'insects. Ils rests il pli impurtants èn las chavazzas. Sin fundament da la missella e dals dents pon ins eruir las differentas spezias dals animals da preda.

Per illustrar las enconuschientschas ch'ins po gudagnar cun intercurir las ballas da stumi qua l'exempel real dal nutriment varià da la tschuetta da guaud: 47% mieurs-sfuigna, 13% mieurs cun la cua lunga, 13% utschels, 10% raunas, 5% baus ed auters insects, 4% misarogns, 1% utschels-mezmieur e 7% luschards ed auters animals.

Piramida da nutriment

La relaziun tranter il dumber da tschuettas e da mieurs-sfuigna en in territori serva savens ad illustrar las relaziuns e las dependenzas tranter carnivors ed erbivors entaifer la piramida da nutriment.

Da temp en temp sa reproduceschan las mieurs en massa en in territori. En

consequenza datti er dapli tschuettas. Quellas pon avair dapli pitschens perquai ch'i dat da magliar en abundanza. Perfin tschuettas d'ordaifer vegnan uss en quest territori.

Las mieurs sa reproduceschan vinavant. Pli tard moran ellas en massa en consequenza da la surpopolaziun. Lura datti bler pli pauc nutriment per ils animals da rapina che maglian mieurs. Bleras tschuettas emigreschan. Quellas che restan han pli paucs pitschens che avant.

Plaun a plaun sa revegn la popolaziun da mieurs e crescha puspè. Cun in pau retard datti era pli bleras tschuettas. Sin questa moda sa mida regularmain il dumber da mieurs e da tschuettas en in territori. Il dumber da las tschuettas dependa adina dal dumber da lur animals da preda.

Purtrets da las tschuettas indigenas

Tschuetta velada

La tschuetta velada è da color fitg clera ed ha nagins tshofs da plimas. Tar sias caracteristicas tutgan la fatscha en furma da cor ed ils eglis stgirs ch'èn plitost pitschens. Grazia als urs spezials da sias plimas sgola la tschuetta velada senza canera tras la notg. Ella è da chasa en la stepa ed en las zonas cun clima mediterran. Per quest motiv sa chatta la tschuetta velada tar nus mo en zonas pli bassas. Ella ha profità dals envierns miaivels dals ultims onns. Envierns cun blera naiv chaschunan dentant numerosas victimas.

La vita da la tschuetta velada dependa fitg da l'abundanza da sia preda principala, la mieur champestra. Onns cun bleras mieurs ova la tschuetta velada gia il mais da mars. Ella po avair fin a 10 pulschains per cuada e cua duas giadas l'onn. Tscherts onns sa decimeschan las popolaziuns da mieurs champestras. La descendenza da la tschuetta è alura pitschna. Ina part dals utschels creschids emigrescha en outras cuntradas u mora l'enviern.

Piv grond

Il piv grond è la pli gronda tschuetta da l'Europa e paisa 2 fin 4 kg. El ha tshofs da plimas marcants ed eglis mellen oranschs. La gronda part da sias plimas è da color bescha e brin stgira. Il piv grond è in uschè stabel che cumpara en vastas parts da l'Europa Centrala ed en regiuns alpinas. Uschia cua el per exempel regularmain en l'Engiadina.

L'utschè gniva en parais-crap e depona là ses ovs en nischas. In cuaditsch ha per il solit in fin trais pitschens. Il piv grond fa chatscha sin prads e pastgiras avertas e tschiffa utschels e mammals fin a la grondezza d'ina pitschna vulp. En bliers lieus è il piv periclità da collisiuns cun vehichels e fildaroms electricis.

Piv mesaun

Il piv mesaun ha pli u main la grondezza da la tschuetta da guaud, è dentant da postura pli gracila e pli lev. Il plimam consista d'in fund brin cler cun flatgs stgirs suravi. Quest vestgi serva da camuflagi; pivs che ruausson en la roma na pon strusch vegnir scuvids.

Giuvens pivs mesauns bandunan lur gnieu anc en il vestgi da flom, avant ch'els pon sglar. Els raivan sin chaglias e plantinas satiglias, nua ch'els batlegian l'entira notg per survegnir in pau pavel. Sch'els sentan in moviment, emprovan els da fixar la preda pussaivla. Sco tut las tschuettas ha il piv eglis praticamain immobilis,

persuenter po el volver il chau bunamain en tut las posiziuns pussaivlas.

Piv nanin

Er il piv nanin po sa zuppentar fitg bain, grazia a sias plimas da color scorsa. Fin la mesadad dal 20avel tschientaner era questa spezia da pitschna tschuetta da chasa en differentas regiuns sitgas e chaudas da la Svizra. Oz datti be anc ina pitschna popolaziun en il Vallais. Il piv nanin abitescha tradiziunalmain en cuntradas cultivadas e gniva en cuvels da plantas.

Tschuetta da guaud

La tschuetta da guaud, gronda circa sco ina columba, è nosa tschuetta pli frequentata. Ella è derasada da la planira fin al cunfin dal guaud. La tschuetta da guaud n'abitescha betg be en ils gauds, ella gniva era regularmain en parcs cun grondas plantas veglias. En bliers lieus la chatt'ins schizunt en regiuns abitadas, nua ch'ella viva discretamain en bajetgs, plantas chavorgias u en chasettas da gnivar.

La tschuetta da guaud è in uschè stabel. Il pli tgunsch vegn ins attent sin quest uschè secret en notgs fraidas da november u favrer, cura ch'il mastgel ans fa snuizi cun ses clom penetrant.

Tschuetta da la mort

La tschuetta da la mort è activa da di e da notg; il pli activa è ella tranter stgier e cler. Davent da posts bass u sin sgols da guetta fa ella chatscha sin mieurs, insects e pitschens utschels. Anc en ils onns 1960 era questa pitschna tschuetta da 22 cm derasada dapertut en la Svizra Bassa. Oz na chatta ella betg pli avunda cuvels per cuar ed insects gronds e perquai datti be anc 60 fin 70 pèrs che cuan. La tschuetta da la mort è damai daven-tada ina da las spezias da tschuettas pli raras en Svizra.

Las tschuettas da la mort han ina relaziun da partenadis detg stretga e restan l'entir onn ensemen. Ils utschels sa conuschan individualmain e nettegian in a l'auter regularmain las plimas.

Tschuetta dal pe pailus

La tschuetta dal pe pailus populescha cunzunt gauds da pigns subalpins en las Alps e gauds da pigns e da faus en il Giura. Ella preferescha las grondas taunas dal pitgalain nair per cuar. Ma en differentas regiuns han ins era pudì promover quest uschè cun chasettas da gnieu.

La tschuetta dal pe pailus sa nutrescha da mieurs e d'auters pitschens mammals da guaud sco er d'utschels pitschens ch'ella attatga da notg senza far la minima ramur. En onns cun bleras mieurs hai savens tschintg u dapli ovs en in gnieu e bliers pitschens sgolan or. Sche l'onn è main bun, metta la tschuetta pli paucs ovs.

Tschuetta nanina

La tschuetta nanina, la pli pitschna tschuetta indigena, pon ins era observar mintgatant da di. Sco la tschuetta dal pe pailus preferescha ella gauds da guglias bain structurads cun numerosas foras da pitgalains. Insumma occupeschan questas duas spezias da tschuettas pli u main ils medems spazis da viver e sa nutreschan dals medems animals da preda.

Sch'in uschè chantadur scuvida la tschuetta, cumenza el immediat a tshivlar intensivamain e prest è la tschuetta circumdada d'ina grupp d'utschels pitschens che fan sbragizis. L'agitaziun ha in bun motiv, pertge che surtut l'enviern èn ils utschels pitschens la preda principala da la tschuetta nanina.

Tschuetta da guaud – la tschuetta la pli frequentata en Svizra.

FOTO: SCHEMMI / PIXELIO

Las tschuettas indigenas en survista

Tschuetta velada – Schleiereule (Tyto alba)

Piv (grond) – Uhu (Bubo bubo)
Piv mesaun – Waldohreule (Asio otus)
Piv nanin – Zwergohreule (Otus scops)

Tschuetta (da guaud) – Waldkauz (Strix aluco)
Tschuetta da la mort – Steinkauz (Athene noctua)
Tschuetta dal pe pailus – Raufusskauz (Aegolius funereus)
Tschuetta nanina – Sperlingskauz (Glaucidium passerinum)

La presentaziun:
Dossier «Tschuettas»

Dapli infurmaziuns:
chatta.ch/?hiid=3627
www.chatta.ch